

**GIYOHVANDLIK VA PSIXOTROP MODDALARNING NOQONUNIY
MUOMALASI BILAN BOG'LIQ JINOYATLARGA QARSHI
KURASHNING DOLZARB MASALALARI**

*Abdusamitov Azizbek Abduvosi o'g'li
Asqarov Tohirbek Dilshodbek o'g'li*

Annotatsiya: Bugungi kunda jamiyatimizda, O'zbekiston Respublikasi giyohvand moddalarning noqonuniy aylanishiga qarshi kurash bo'yicha xalqaro hamjamiyat oldidagi o'z majburiyatlarini to'laqonli bajarishiga alohida e'tibor qaratib kelinmoqda. Mazkur maqolada giyohvandlik, uning salbiy oqibatlari, giyohvandlik balosiga qarshi kurashishda yurtimizda ishlab chiqilgan mustahkam huquqiy asoslar atroflicha yoritilgan.

Kalit so'zlar: giyohvandlik vositalari, psixotrop moddalar, xalqaro hamjamiyat, noqonuniy aylanma, salbiy oqibatlar, iqtisodiy asoratlar, ma'naviy asoratlar.

Ta'kidlash joizki, O'zbekiston Respublikasi 1995- yil fevral oyida Birlashgan Millatlar Tashkilotining 1961-yildagi "Narkotik moddalar to'g'risida"gi Yagona Konvensiyasi, 1971-yildagi "Psixotrop moddalar to'g'risida"gi hamda 1988-yildagi "Giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalar bilan qonunga xilof ravishda muomala qilishga qarshi kurash to'g'risida"gi Konvensiyalariga a'zo bo'lgan. 1999-yilda O'zbekiston Respublikasining «Giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalar to'g'risida»gi Qonuni qabul qilingan bo'lib, mazkur qonunga muvofiq giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalar bilan qonunga zid ravishda muomalada bo'lishning har qanday ko'rinishlariga qarshi jinoiy javobgarlik belgilangan. Mamlakatimizda giyohvand moddalar savdosi va iste'moliga qarshi keskin choralar ko'rilayotgan bo'lsa-da, bugun giyohvandlik vositalarining noqonuniy aylanishi eng xatarli va dolzarb muammolardan biri bo'lib qolmoqda. Giyohfuruslar yangi usul va nayranglarni qo'llab, zahri qotilni sotish harakatlarini davom ettirishmoqda. Ular manfur maqsadlarini amalga oshirish yo'lida hali dunyoqarashi shakllanmagan, o'zgalar ta'siriga tushib qolishga moyil yoshlar umriga zomin bo'lishmoqda. O'zbekistonda huquqni muhofaza qilish idoralari bilan hamkorlikda bojxona organlari tomonidan ham transmilliy narkoguruhlarining qonunga zid faoliyatini aniqlash va chek qo'yish, kontrabanda kanallarini yopish, giyohvand o'simliklar maydonlarini yo'q qilish va giyohvandlik illati yoyilishining oldini olish bo'yicha maxsus kompleks operatsiyalar muntazam ravishda amalga oshirilmoqda. O'ylamay bosilgan qadam ko'p hollarda afsus-nadomatga sabab bo'ladi. Nega deganda, tavakkalchilik hamisha ham muvaffaqiyatga yetaklayvermaydi. Aholi orasida muntazam olib borilayotgan profilaktik targ'ibot va tushuntirish ishlariga qaramasdan, hududlarda huquqbuzarlik va jinoyatlar soni kamaymayapti. Afsuski, tavakkalchilikni

xush ko‘radigan ayrim nopok kimsalar o‘z g‘araz maqsadlarini amalga oshirish uchun har qanday razillikdan tap tortmaydi. Giyohvandlik butun dunyoda keng jamoatchilikni tashvishga solayotgan eng dolzarb muammolardan hisoblanadi. Zero, giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalar bilan qonunga xilof ravishda muomala qilish bilan bog‘liq jinoyatlarning ijtimoiy xavflilik darajasi juda yuqori. Narkotik va psixotrop moddalarni iste‘mol qilishning ortishi birinchi o‘rinda og‘ir kasalliklar va jinoyatlar sodir etilishining ko‘payishiga olib keladi. Giyohvandlik - jinoyatchilik bilan bog‘liq hodisa. Birinchidan, narkotiklarni qo‘lga kiritish yoki ularning oldini olish uchun pul topish maqsadida og‘ir oqibatli qasddan jinoyatlar sodir etiladi. Ikkinchidan, narkotik moddalarni qabul qilish ta‘siri ostida tez-tez jinoyatlar sodir etiladi. Giyohvandlik bilan jinoyatchilik o‘rtasidagi bog‘liqlik giyohvandlik vositalarining noqonuniy aylanishi oqibatida yuzaga keladigan huquqbuzarlik harakatlarining sodir etilishida namoyon bo‘ladi.

Bugungi globalashuv jarayonida turli fan-texnika, iqtisod sohalarida keskin o‘zgarishlar ro‘y bermoqda va bu o‘zgarishlar insonlarning zamon talablariga mos ravishda bilim va ko‘nikmalarini shakillantirishlariga, o‘z ustilarida yanada ko‘proq ishlashlariga undamoqda. Kimdir savdo sohasida, kimdir IT sohasida, kimdir fantexnika sohasida va yana kimlardir davlat xizmatlarida turli yo‘nalishlarda o‘z faoliyatlarini olib bormoqdalar. Barchamizga ma‘lumki qayerda rivojlanish bo‘lsa, o‘sha yerda jinoyatchilik ham rivojlanib boradi. Jinoyatlarni kim yoki kimlar sodir qiladi degan savolga esa, biz yuqorida takidlab o‘tgan sohalarda faoliyat yuritmaydigan, o‘z ustida ishlamaydigan yoki bo‘lmasam moddiy jihatdan yetarli darajada ta‘minlangan oilalarning farzandlari yoxud moddiy jihatdan qiynalgan oilalar tomonidan turli darajadagi jinoyatlar sodir qilinmoqda ba‘zi jinoyatlar oilaviy tarzda sodir qilinayotgani esa juda achinarli holat. Bugungi kunda tadbirkorlikka keng imkoniyatlar yaratib berilayotgan bir davrda giyohvandlik vositalari savdosi ham avjiga chiqib bormoqda. Hukumatimiz tomonidan har bir jamiyatimiz a‘zolariga halol rizq bilan mehnat qilish uchun yetarli imkoniyatlar yaratib berishga harakat qilinayotgan bir davrda, turli narkosindikatlarni hamda narkobozorlar o‘rtasida yaqin aloqalar ornatilib narkobiznes transmilliy xususiyat kasb etib bormoqda.

Bugungi kunda turli xalqaro tashkilotlarning bergan ma‘lumotlariga ko‘ra yer yuzi aholisining deyarli 500 mlndan ortiq qismi giyohvandlik vositalarini va psixotrop moddalarni iste‘mol qilib kelmoqda. O‘zbekistonda esa 5 mingga yaqin fuqaro giyohvandlikka qaram kishilar hisobida turadi. Giyohvandlikka qaram kishilar hisobida turgan fuqarolarning 31 foizini 20-40 yoshdagilar tashkil etadi. Bundan tashqari, ularning 1,8 foizida OIV infeksiyasi aniqlangan. Barchamizga ma‘lumki giyohvandlik insoniyatni jismoniy va ruhiy jihatdan tubanlikka eltuvchi, aql-idrokdan mahrum etib, bu dunyoda ham u dunyoda ham insonning xorligiga yetaklovchi ofatdir. Giyohvand moddalar insonni ayni kuch-quvvatga to‘lgan davrida alkogolga nisbatan 4- 6 barobar

tezroq halokatga uchratadi.

Ba`zi olimlarning e`trof etishiga qaraganda giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalari savdosi avj olgan ma`mlakatlarda ushbu jirkanch illatga ruju qo`yish quyidagi asoratlarni keltirib chiqarmoqda:

1. Iqtisodiy asoratlar: katta pul sarflanishi, daromadlarning yo`qolishi, ishni yo`qotish, qarzga botish, talonchilik va tilanchilik;
2. Ma`naviy asoratlar: oilalarning buzilishi, befarqlik, tushkunlik, norozilik, xudbinlik, mahdudlik;
3. Jinoiy asoratlar: o`g`rilik, bosqinchilik, odam o`ldirish, urush va terror;
4. Tibbiy asoratlari: - odamning ongi xiralashadi, his-tuyg`ulari keskin ravishda o`zgaradi, fikrlari chalkashib ketadi; - ko`ziga har xil qo`rqinchli narsalar ko`rinadi, qattiq qo`rqadi; - jinsiy mayl yo`qoladi va mijoz keskin susayadi; - giyohvand moddalarni in`ektsiya yo`li orqali qabul qilinishi oqibatida OITS bilan kasallanish darajasi ortadi .

Yuqoridagi dunyoviy asoratlardan tashqari musulmon kishining giyohvandlik vositalarini iste`mol qilishi muqaddas islom dinimizda ham qattiq qoralanadi. Xususan xadisi sharifda keltirilishicha “Payg`ambar (s.a.v.) har qanday mast qiluvchi, badanni bo`shashtiruvchi va susaytiruvchi narsalarni iste`mol qilishdan qaytardilar” deyilgan (Ahmad va Abu Dovud rivoyati). Mazkur hadisi sharif har qanday turdagi giyohvandlik harom ekaniga dalolat qiladi.

Statistik ma`lumotlarga qaraganda bahor va kuz oylarida giyohvandlik vositalari yoki psixotrop moddalarni g`ayriqonuniy iste`mol qiluvchi shaxslarda kasallik asoratlari kuchaydi va bu davrda mazkur moddalar savdosi avjiga chiqadi. Giyohvandlik vositalarining qonunga xilof muomalasiga oid jinoyat ishlari tahlili shuni ko`rsatadiki, mazkur turdagi jinoiy qilmishlarning 60 foizi aynan fevral-aprel, 25 foizi sentyabr-noyabr, 15 foizi esa, boshqa davrlarda sodir etiladi.

Hozirgi kunda Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining 1987-yil 7-dekabrda qaroriga asosan, 26-iyun «Xalqaro giyohvandlikka qarshi kurash kuni» deb e`lon qilingan va mazkur tashkilot tomonidan “Narkotik moddalar to`g`risida”gi, “Psixotrop moddalar” hamda “Giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalarning noqonuniy aylanishiga qarshi qurash to`g`risida”gi konventsiyalar qabul qilingan. O`zbekiston Respublikasida ham xalqaro huquqning umum e`tirof etilgan normalarini tan olgan holda 1999-yil 19-avgust kuni O`zbekiston Respublikasining “Giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalar to`g`risida” Qonuni qabul qilingan⁴. Mazkur qonunga asosan yurtimizda giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalarning noqonuniy aylanmasiga chek qo`yishga qaratilgan bir qator tadbirlar amalga oshirilib kelinmoqda. Joriy yilning dastlabki 6 oyida respublikamiz hududida 368 kg giyohvandlik vositasi aylanmasiga chek qo`yildi. Xususan, Toshkent viloyati hududida giyohvandlikning har qanday turiga qarshi keskin va murosasiz kurashish va bu orqali jamiyatda sog`lom

muhitni yana-da yaxshilashga qaratilgan 19731 ta maxsus profilaktik tadbirlar o`tkazildi va “Xavfsiz hudud” “Qora dori” tezkor profilaktik tadbirlarini o`tkazish jarayonida aniqlangan alkogolni suiiste'mol qiluvchi yoki giyohvandlik vositalarini, psixotrop moddalar va aql-iroda faoliyatiga ta'sir etuvchi boshqa moddalarni iste'mol qiluvchi 6835 nafar shaxslar aniqlandi⁵ . Bu jarayonda ichki ishlar organlarining bir qator xodimlari jonkuyarlik ko`rsatishdi va giyohvandlik vositalarining noqonuniy aylanmasiga chek qoyishdi. Masalan ana shunday fidoiy xodimlardan Shahrixon tumani IIB HPB profilaktika inspektorlari leytenant A.Valiyev katta leytenant N.Nuriddinov tomonidan “Qora dori-2023” doirasida ko`rilgan choratadbirlar natijasida giyohvandlik vositalarining noqonuniy muomalasi bilan bog`liq jinoyat aniqlangan va fosh etilgan .

Xalqimizning erkin va farovon hayot kechirishi va bugungi kundan rozi bo`lishi uchun davlatimiz rahbari tashabbusi bilan bir qator vazirlik va idoralar tomonidan tunukun mehnat qilinayotgan bir vaqtda ayrim irodasi sust o'smirlarimiz giyohvandlik balosiga muhtalo bo'layotgani barchamizni tashvishga soladi. „Asr vabosi” deb atalayotgan bu- jirkanch illatning yoshlar orasida keng avj olayotganligi yanada ayanchli holat hisoblanadi buning oqibatida qanchadan qancha tinch-totuv yashayotgan oilalarni barbod bo`lmoqda va qanchadan qancha bolalar etim qolmoqda va yana qanchadan qancha begunoh go`daklar nuqson bilan dunyoga kelmoqda. Shuningdek, ushbu jirkanch illat giyohvandlik OITS, gepatit, sil kabi og'ir va bedavo xastaliklarning tarqalishiga ham sabab bo'lamoqda. So`nggi yillarda giyohvandlik vositalari yoki psixotrop moddalarga qaram shaxslar yoshining quyi chegarasi 17-30 yoshlar o`rtasida kuzatilmoqda va mazkur turdagi giyohvandlik vositalarini iste`mol qilishga asosiy sabablardan biri sifatida esa shaxsning og'ir oilaviy sharoitlarda tarbiyalangani, xo`rlash, tahqirlash, shafqatsiz muomalaga duchor bo`lganligi e`tiborsizlik yoki xaddan tashqari ortiqcha e`tibor qaratish asosiy sababi qilib ko`rsatilmogda. Bunday sharoitlarda tarbiyalanayotgan yoshlar esa narkotik vositalar bilan savdo qiluvchi „uddaburon tadbirkorlar”ga yaxshigina „o`lja”bo`ladi.

Hozirgi kunda mamlakatimizda giyohvandlik vositalarini o`stirish va sotishga qaraganda psixotrop moddalar va ularning analoglarini dorixonalardan olish hollari yoshlar o`rtasida keng tarqalmoqda shu sababli biz ushbu turdagi psixotrop moddalar va ularning analoglarini noqonuniy aylanmasiga chek qo`yish uchun quyidagi takliflarni bermoqchimiz:

1. Har bir hududdagi dorixonalarda psixotrop moddalar va ularning analoglarini sotilish noqonuniy sotilish holatlarini hududiy profilaktikka inspektorlari tomonidan qat`iy nazoratga olish;
2. Bemorlarga tarkibida psixotrop moddalar va ularning analoglari bo`lgan dori vositalarini har bir hududdagi shifoxonalar, diognostik klinikalarda faoliyat yuritayotgan shifokorlarning maxsus retsepti asosida berish;
3. Har bir hududdagi shifoxonalar va diognostik klinikalarda faoliyat yuritayotgan shifokorlar tomonidan

kimga qancha miqdorda tarkibida psixotrop moddalar va ularning analoglari bo`lgan dori vositalarini sotib olib, davolanish uchun maxsus retsept yozib berganligini kunlik yuritib borish va har oyning ohirgi

3. kunligida shifoxonalar va diagnostik klinika rahbarlari tomonidan hududiy ichki ishlar organlariga hisobot topshirish;

4. Har bir dorixonalarda tarkibida psixotrop moddalar va ularning analoglari bo`lgan dori vositalarini qaysi shifokorning maxsus retsepti asosida qancha miqdorda sotganligi hisobini kunlik yuritib borish va har oyning birinchi 3 kunligida dorixona rahbarlari tomonidan hududiy ichki ishlar organlariga hisobot topshirish. Bizning fikrimizcha yuqorida bergan takliflarimiz albatta o`zining ijobiy natijasini beradi va jamiyatimizda giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalarining noqonuniy aylanmasiga chek qo`yishga yaxshigina imkoniyat yaratib beradi.

Xulosa qilib aytishimiz mumkinki, bugungi kunda yurtimizda „Barcha sayi harakatlar inson qadri uchun” deb nomlangan ezgu maqsad yo`lida harakat qilinayotgan davrda fuqarolarimizning mana shunday jirkanch illatga ruju qo`yishi yuqorida ta`kidlab o`tganimizdek bir qator salbiy oqibatlariga olib kelishi mumkinligi milliy va xalqaro mutaxassis olimlarning tadqiqotlari natijasidan ham ayon bo`ldi. Hozirgi kunda jamiyatimizda huquqbuzarliklar profilaktikasini amalga oshirish va jinoyatchilikka qarshi kurashish faqat huquqni muhofaza qiluvchi organlarning vazifasi sifatida baholanib qolinayotgan holatlar ham uchrab turibdi. Bizning fikrimizcha, huquqbuzarliklar profilaktikasini amalga oshirish va jinoyatchilikka qarshi kurashish nafaqat huquqni muhofaza qiluvchi organlarning, balki jamoat tashkilotlari, fuqarolarni o`zini o`zi boshqarish organlari, oila va ta`lim muassasalari bilan hamkorlikdagi faoliyati hisoblanadi. Shu sababli ham jamiyatimizda yoshlar o`rtasida giyohvandlikka qarshi kurashni yangi bosqichga yangicha usullarda amalga oshirishimiz darkor.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO`YXATI

1. <https://uwed.uz/en/news/fulltext/1669>;
2. <https://daryo.uz/2021/10/14/ozbekistonda-qancha-odam-giyohvandlikka-qaramkishilar-hisobida-turishi-malum-boldi/>;
3. <https://lex.uz/ru/docs/-86044>;
4. <https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/crime-and-justice-2>;
5. O`zbekiston Respublikasi Ichki ishlar organlari to`g`risidagi qonuni
6. Khasanovna, A. A., Sharafitdinovna, K. K., & Sharafitdinovna, K. N. (2022). THE ROLE OF COMMUNICATION CULTURE IN THE FIELD OF CRIME PREVENTION AND PUBLIC SAFETY. The American Journal of Political Science